

ПАМ'ЯТІ СЕРГІЯ ДМИТРОВИЧА КРИЖИЦЬКОГО

27 січня 2017 року покинув цей світ Сергій Дмитрович Крижицький, член-кореспондент НАН України, академік Академії архітектури України, професор, доктор архітектури, завідувач відділу античної археології Інституту археології НАН України.

С.Д. Крижицький народився в Києві 11 грудня 1932 р. Одним з його близьких родичів був відомий художник К.Я. Крижицький, академік Петербурзької академії мистецтв у Петербурзі, тонкий і неповторний пейзажист. Спадковий талант привів Сергія Дмитровича 1947 р. у Київську художню середню школу, яку він закінчив у 1954 р. У тому ж році він вступив на архітектурний факультет Київського державного художнього інституту, який закінчив у 1960 р. 1956 р. студент-архітектор приїхав на обмірну практику до Ольвії — Ольвійська експедиція стала долею для Сергія Дмитровича. Тут він познайомився з Н.О. Лейпунською, тут почався їх творчий, а незабаром і життєвий тандем, що тривав понад півстоліття. До моменту закінчення інституту здібності С.Д. Крижицького до наукової роботи були вже очевидні, і він отримав призначення в НДІ теорії та історії архітектури і будівельної техніки Академії будівництва і архітектури СРСР. Тут він почав працювати на посаді архітектора, вже через рік — молодшого наукового співробітника. Тоді ж були надруковані його перші наукові роботи, присвячені дослідженню багатопверхової житлової забудови Києва кінця XIX — початку XX ст.

Однак перша експедиція не забулася, і С.Д. Крижицький продовжував брати участь у щорічних розкопках Ольвії, виконуючи роботу архітектора, геодезиста, фотографа. У 1964 р. він прийняв запрошення від керівника Ольвійської експедиції член-кореспондента АН УРСР Л.М. Славіна перейти на роботу в Інститут археології АН УРСР і професійно зайнятися дослідженням житлових будинків Ольвії. З того моменту все його подальше життя було пов'язане з Інститутом археології і заповідником «Ольвія». У рекомендації, підписаній Л.М. Славіним, сказано, що С.Д. Крижицький «... з першого ж року одночасно проводив наукову роботу з питань реконструкції ольвійських будівель і кварталів». У кінці Л.М. Славін зазначив: «Все це дає мені право

рекомендувати тов. Крижицького для роботи в скіфо-античному відділі Інституту археології як дуже перспективного в науковому відношенні і корисного для Інституту співробітника». Паралельно була написана ще одна рекомендація від одного з провідних істориків давньоруської архітектури професора Ю.С. Асєєва: «С.Д. Крижицький володіє чудовими знаннями будівельної техніки та інженерної геодезії, а також є відмінним малювальником і графіком, що дає йому можливість глибоко вникнути у сутність здійснюваних ним досліджень».

В Інституті археології С.Д. Крижицький пройшов шлях від молодшого наукового співробітника до заступника директора з наукової роботи. Отримані професійні знання разом з практичним досвідом розкопок античного міста і неймовірною працьовитістю сприяли тому, що вже в 1968 р. у ЛВІА АН СРСР (Ленінград) він захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук на тему «Історія домобудівництва Ольвії в епоху еллінізму». З 1973 р. С.Д. Крижицький працював на посаді старшого наукового співробітника, а після захисту в 1980 р. докторської дисертації на тему «Архітектура античних житлових будинків Північного Причорномор'я» у ЦНІІТУ (Москва), у 1982 р., очолив відділ античної археології. Цю посаду він беззмінно займав до 2015 р. Керівництво відділом із 1986 по 2002 рр. Сергій Дмитрович поєднував з робо-

тою на посаді заступника директора Інституту з наукової роботи. У 1990 р. С.Д. Крижицький був обраний член-кореспондентом АН УРСР (з 1991 р. НАНУ), у 1999 р. отримав вчене звання професора.

Обсяг громадських обов'язків Сергія Дмитровича в Інституті археології був справді значним, зараз можна тільки дивуватися, як на все у нього вистачало часу. Він був секретарем місцевого комітету профспілок, членом Польового комітету і польової інспекції, членом численних редколегій і редакційних рад багатьох видань, членом Вченої ради та спеціалізованої вченої ради із захисту докторських дисертацій. Він був науковим керівником понад десятка науковців, які захистилися як кандидати архітектури та кандидати історичних наук. Двоє з його учнів вже доктори наук. Не злічити відредагованих ним тез, статей і монографій, причому суворе, принципове ставлення до авторів рецензованих робіт у нього було завжди однаковим — від лаборанта до завідувачів відділом. При цьому С.Д. Крижицького відрізняв строго академічний стиль наукової дискусії, найстрашніше слово, яке міг очікувати від нього автор рецензованого рукопису — відоме всім в Інституті слово «каша» на полях. До того ж, тонкий, тільки йому притаманний гумор, нівелював негатив і від цього терміна, оскільки Сергій Дмитрович володів рідкісним талантом бачити раціональне зерно у кожного, хто хотів працювати. При цьому він був скупий на похвали, але той з його учнів, кому довелося почувати фразу: «*Ви — майстер*», — дійсно ставав професіоналом.

Ольвія стала головною, хоча і не єдиною пам'яткою в багаторічній дослідницькій роботі С.Д. Крижицького. З 1969 по 1971 рр. він керував Білгород-Тирською археологічною експедицією, піднявши за короткий термін дослідження цієї складної багатошарової пам'ятки на якісно новий рівень. У 1972 р. він очолив Ольвійську археологічну експедицію, керівником якої він був до 1994 р. З 1971 до 1974 рр. С.Д. Крижицький керував роботами організованої ним підводної археологічної експедиції в Ольвії. З 1974 по 1980 рр. був директором заповідника «Ольвія», де під його безпосереднім керівництвом почалися системні консерваційно-реставраційні заходи, що тривають і понині. Вдале поєднання двох спеціальностей, архітектури та археології, дозволили йому розробити і практично впровадити методичні рекон-

ментації для здійснення заходів з консервації та музеєфікації відкритих і експонованих під відкритим небом будівельних комплексів різного часу.

С.Д. Крижицький — автор і співавтор близько трьох десятків індивідуальних і узагальнюючих колективних монографій, причому ініціатива написання більшості з них належала йому. В цілому з-під його пера вийшло близько 300 наукових робіт. Його ім'я назавжди увійшло у вітчизняну історіографію античності — науково обґрунтовані реконструкції житлових і культових споруд, ще довго будуть методичним зразком для виконання подібних робіт, а уніфікований опис античних кладок «за Крижицьким» вже давно, ще за життя автора, став настільки хрестоматійним, що зараз навіть дивно думати, як їх взагалі можна було описувати інакше.

Сергій Дмитрович належить до того невеликого числа археологів, які пішли з життя «без боргів» перед наукою. За своє довге життя в науці він опублікував практично все, над чим працював сам або зі своїми колегами. Багато в чому завдяки йому, його публікаціям і доповідям на найбільших міжнародних конференціях, Ольвія стала широко відома у науковому світі. Антична пам'ятка без середньовічного і сучасного поселення є постійним магнітом для дослідників з різних країн; тут традиційно проходять свою першу археологічну практику сотні студентів. Своєрідним підсумком його робіт разом з дружиною і співавтором, Ніною Олександрівною Лейпунською, стала узагальнююча монографія «Житлові будинки Центрального кварталу Ольвії (*МАИЕТ. Suppl. 13*). Сімферополь; Керч, 2014». Крім цієї книжки, С.Д. Крижицький в останні роки систематично публікував інформацію про численні охоронні роботи і розвідувальні розкопки, що здійснювалися на городищі. Під його керівництвом та безпосередньою участю був створений зведений загальний план Ольвії з нанесенням розкопок за понад столітній період її досліджень (2017). Він поспішав усе встигнути.

Сергія Дмитровича довго буде не вистачати. Неможливо повністю замінити або повторити його наукові досягнення. Кажуть, вчений буде жити стільки, скільки будуть посилатися на його роботи. Їм же судилося довге життя, отже, і Сергій Дмитрович вічно житиме не тільки у наших серцях, але й у роботах багатьох поколінь вчених-античників.

Колеги і друзі